Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

Valmistelija:
Yksikönjohtaja Anna-Stiina Heiskanen
Meri- ja vesiratkaisut yksikkö

30.9.2024

SYKE/2024/1786

Eduskunnan valtiovarainvaliokunta, asunto- ja ympäristöjaosto
kaisa.iso-sipila@eduskunta.fi

Julkinen

Viite: **Valtiovarainvaliokunnan asunto- ja ympäristöjaosto keskiviikko 2.10. klo 11.45 / HE 109/2024 vp / Asiantuntijapyyntö**

Asia: **HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025**
Teema: Momentti 35.01.04 (Suomen ympäristökeskuksen toimintamenot). Vesiensuojelun tavoitteet ja niiden saavuttaminen, Itämeri, rannikkovedet (ml. Saaristomeren) ja sisävedet tilanne ja rahoitus

Suomen ympäristökeskuksen asiantuntijalausunto

Suomen ympäristökeskus (Syke) kiittää mahdollisuudesta lausua Valtiovarainvaliokunnan asunto- ja ympäristöjaostolle valtion vuoden 2025 tulo- ja menoarvioesityksestä.

Suomen ympäristökeskuksen toimintamenot (momentti 35.01.04)

Syken toimintamenot (siirtomääräraha 2 v.) vuodelle 2025 ovat 36 384 000 euroa. Määräraha sisältää vuoden 2024 talousarvioon verrattuna useita lisäyksiä ja vähennyksiä. Nettomääräisesti määräraha on kasvanut 3,2 miljoonalla eurolla edellisen vuoden varsinaiseen talousarvioon verrattuna. Määrärahan kasvu johtuu pääosin EU:n rahoittamien T&K-hankkeiden kansallisesta vastinrahoituksesta (2,3 milj. €), rakennetun ympäristön tietojärjestelmän (Ryhti) 1,8 milj. € ylläpitorahoituksesta sekä ympäristötiedon tiedonhallinnan kokonaisuuden määräaikaisesta rahoituksesta (1,75 milj. €).

Syke pitää erittäin myönteisenä tutkimuslaitosten post doc -ohjelman rahoitusta. Sen turvin valtion tutkimuslaitokset edistävät digitalisaatiota, kokonaisturvallisuutta, kilpailukykyä sekä yhteistyötä elinkeinoelämän ja hallinnon kanssa. Syken osuus ohjelmasta on 450 000 € vuonna 2025. Ohjelma mahdollistaa osaltaan myös valtion T&K-lisärahoituksen linkittämisen hallinnonalojen tutkimuslaitosten työhön kehittäen ja uudistaen niitä. Syken keskeinen tehtävä on tuottaa ja välittää tutkittua tietoa kestävyysnäkökohdista koko yhteiskunnan käyttöön yhteistoiminnassa muiden toimijoiden kanssa. Tiedon perusteella pystytään tekemään tarvittavia rakenteellisia muutoksia eri aikajänteillä ja välttämään virheinvestointeja sekä vahvistamaan vihreään kasvuun tarvittavaa osaamispohjaa.

Momentin 35.01.04 mukainen toimintamenorahoitus kattaa Syken toiminnan kustannuksista nykyisellään noin 36 %, mikä on poikkeuksellisen pieni osuus organisaation kokonaisbudjetista verrattuna muihin suomalaisiin tutkimusorganisaatioihin. Syke on menestynyt erinomaisesti sekä kotimaassa että Euroopassa tutkimus-, selvitys- ja kokeilutoiminnan rahoituksen hankinnassa. Toimintamenorahoituksen pienuus on muodostunut pullonkaulaksi sille, että ulkopuolista rahoitusta voitaisiin hyödyntää vielä lisää Syken tehtävien hoitamiseen, sillä yhteisrahoitteisten hankkeitten omarahoitusosuudet katetaan toimintamenomomentilta. Tämän vuoksi uusi EU-hankkeille osoitettava vastinraha (Sykelle 2,3 milj. € vuodelle 2025) on Sykelle välttämätön EU:n T&K-määrärahojen kotiuttamisen mahdollistaja. Tämä uuden vastinrahakäytännön säilyttäminen ja edelleen kehittäminen on Syken näkemyksen mukaan edellytys sille, että hallitusohjelman tavoite EU:sta kotiutettavan T&K-rahoituksen kaksinkertaistamisesta voidaan saavuttaa.

Syken määräraha sisältää myös Syken koordinoiman Puhtaan energiasiirtymän (REPower-CEST) -hankkeen, jossa kehitetään tiekartta puhtaan energian kestävän ja oikeudenmukaisen siirtymän toteuttamiseksi. Hanke on yhteinen Geologian tutkimuskeskuksen kanssa ja sen rahoitus tulee Suomen EU:n elpymis- ja palautumistukivälineestä (RRF). Vuodelle 2025 osoitettu summa hankkeeseen on 4,19 milj.€. EU:lle raportoitavana hankkeena raha on tarkkaan korvamerkitty, tavoitteellistettu ja rahoitusehdoin ohjattu. Se ei siis korvaa Syken muuta toimintamenobudjettia eikä ole yhteismitallista sen kanssa.

Vesiensuojelun tavoitteet ja niiden saavuttaminen

Maa- ja metsätalouden kuormitus vaikuttaa edelleen sisä- ja rannikkovesien tilaan. Vesiensuojelun tehostamisohjelman rahoituksella on tehty monia toimia kuormituksen vähentämiseksi ja vesien ekologisen tilan parantamiseksi. Parhaillaan tehdään arviota sisävesien tilasta, joka valmistuu ensi vuonna. Vesiensuojelutoimien vaikuttavuuden arvioimiseksi tarvitaan jatkuvaa vesistöjen tilan seurantaa. Myös ennallistamisasetuksen tavoitteiden saavuttaminen on linjassa vesienhoidon tavoitteiden kanssa ja vaatii kuormituksen hallintaa jatkossakin.

Vesienhoidon ja merenhoidon suunnitelmat eivät riitä saavuttamaan vesien hyvää tilaa, ja hallitsemaan vesiä kuormittavaa rehevöitymistä, jos niiden vaikuttavuutta yhteiskunnan muuhun toimintaan ei pystytä parantamaan. Esimerkiksi VTVn raportti (10/2024) suosittelee, että maatalouden ympäristötukijärjestelmän ja vesien- ja merenhoidon toimenpiteiden suunnittelun pitäisi olla yhdenmukaisia ja kohdentaa ja priorisoida toimenpiteet ja siihen saatava tuki valtiontaloudellisesti kustannusvaikuttavasti.

Vesiensuojelun toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointia tarvitaan, jotta resurssit voidaan ohjata mahdollisimman kustannustehokkaasti. Ohjauskeinojen, erityisesti tuki- ja rahoitusohjelmien, arvioinnissa tulisi huomioida myös laajemmin yhteiskunnalliset ja valtiontaloudelliset vaikutukset.

Myös olemassa olevaa ja jatkossa saatavaa tietoa pitäisi pystyä hyödyntämään tehokkaammin ja saamaan se laajasti hyödynnettäväksi päätöksenteossa yhteiskunnan eri tasoilla. Keinoja tämän saavuttamiseen on erityisesti: 1) Eri tietolähteiden yhdistäminen samaan saavutettavaan paikkaan; 2) visualisoinnin ja ymmärrettävyyden parantaminen, 3) seurannan järjestelmällisyys ja jatkuvuuden turvaaminen 4) mallien hyödyntäminen vaikutusarviointien tukena ja mallien ylläpidon ja kehittämisen pitkäjänteinen tukeminen. Tietoja pystytään keräämään ja käsittelemään jatkossa yhä tehokkaammin teknisiä välineiden kuten mallien ja AIn

Suomen ympäristökeskus | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute
Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5 | syke.fi

avulla, uusien menetelmiä hyödyntämällä (satelliitit, eDNA, konenäkö, AI), mutta niiden kehittäminen laajasti kaikkien käyttöön vaatii pitkäjänteistä rahoitusta.

Syke katsoo, että vesitietojärjestelmän ja seurantojen kehittämiseen myönnetty lisärahoitus (momentti 35.10.23) on oikean suuntaista ja oikein ajoitettua. Vesien ja merenhoidon tietojärjestelmän PISARAn edelleen kehittäminen niin lupaviranomaisia kuin kaikkia muitakin toimijoita palvelevaksi, kattavaksi vesienhoidon ja merenhoidon tietolähteeksi, joka sisältää kytkennät myös erilaisiin malli- ja satelliittitietoihin, on tärkeää. Vaikuttavuuden todentamiseen ja seurantaan tarvitaan luotettavaa, järjestelmällisesti ja pitkäjänteisesti kerättyä ympäristön tilan seurantatietoa, jonka turvaaminen on valtionhallinnon tehtävä.

Tietojärjestelmän tukena toimivat edelleen keskeiset vesien- ja merenhoidon verkkosivustot. Kehittämisen lisäksi tulisi turvata riittävät resurssit laadun varmistamiseen ja järjestelmien ylläpitoon. Syken säästötavoitteet huomioon ottaen Syken tarjoamien vesien- ja merenhoidon asiantuntijapalveluiden, erityisesti valtakunnallisesti tärkeiden tietojärjestelmien, mallien ja verkkosivujen ylläpidon turvaaminen jatkossa on haaste, johon pitäisi löytyä pitkäjänteinen ratkaisu.

Itämeri, rannikkovedet (ml. Saaristomeren) ja sisävedet tilanne ja rahoitus

Syksyllä 2024 EU:lle raportoitava tuore ‘Suomen meriympäristön tila’ (https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/meri/suomen-meriympariston-tila-2024) arvioi, että meriympäristön tila on huolestuttava: Ulappaekosysteemi on kokonaisuudessaan heikossa tilassa sekä Suomen avomeri- että rannikkoalueilla; veden näkösyvyys on heikko, sinileväkukinnot runsastuneet ja a-klorofyllin kesäpitoisuus liian korkea. Positiivista on kuitenkin, että Suomenlahden rannikolla on näkynyt hienoisia merkkejä rehevöitymistilanteen kohenemisesta. Ravintoverkko on hyvässä tilassa Pohjanlahdella, mutta Pohjois-Itämerellä, Ahvenanmeren-Saaristomeren alueella ja Suomenlahdella eliöyhteisöt ovat heikossa tilassa eikä ravintoverkko ole tasapainossa. Merenpohjan laajojen elinympäristöjen tilaa heikentää valoisassa vyöhykkeessä erityisesti rehevöityminen, Suomenlahden syvillä pohjilla taas hapettomuus ja saastuneet sedimentit. Maalta tuleva ravinnekuormitus on joillakin alueilla hieman vähentynyt, mutta Perämereen tulevat typpimäärät ovat kasvusuunnassa, samoin Saaristomereen tuleva fosfori. Meren tilan parantaminen edellyttää aiempaa huomattavasti tiukempia tavoitteita typpi- ja fosforikuormituksen vähentämiseksi. Toimenpiteitä tarvitaan kaikilla toimialoilla, esimerkiksi 1) maatalouden tukimuutoksia edistämään heikkotuottoisten peltojen siirtämistä muuhun käyttöön, 2) ravinnetietovarannon perustamista tukemaan lannoituksen enimmäisrajojen valvontaa ja vesiensuojelutoimien kohdentamista, 3) sanktioita tai kannustimia tukemaan jatkuvapeitteisen metsänhoidon käyttöönottoa turvemailla, 4) laajempaa lupavelvoitetta metsäojitukseen sekä 5) kalankasvatuksen kiertovesilaitosten toimintaedellytysten parantamista.

Ihmisen toiminnasta seurannut vakiintuneiden vieraslajien levittäytyminen ja runsastuminen on johtanut vieraslajien osalta huonoon tilaan. Ympäristömyrkkyjen ja rantaroskien määrät merialueilla ovat pääosin vähentyneet käyttöön otettujen toimenpiteiden seurauksena. Suomen eteläisillä merialueilla vedenalaisen melun määrä ylittää hyvän tilan rajat, mikä edellyttää toimenpiteitä.

Saaristomeren tilan parantamiseen kohdentuvan rahoituksen lisääminen sekä sen kohdentaminen ravinteiden kierrätyksen edistämiseen ja muihin merialueen tilaa parantaviin toimiin on myönteistä. Toimenpiteiden, jotka erityisesti vaikuttavat peltojen

Suomen ympäristökeskus | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute
Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5 | syke.fi

fosforitilan alentamiseen, kuten tuki lannan siirtämiselle eläinkeskittymistä kasvintuotantoa painottaville alueille on suotavaa. Toimenpiteiden vaikutusten näkyminen merialueen tilassa on hidasta. Tästä syystä valuma-alueella sekä rannikkojokien välittömässä läheisyydessä tehtävää seurantaa tulisi kehittää ja seurannan jatko turvata vaikutusten todentamiseksi myös pidemmällä aikavälillä. Valuma-alueella tehtävää seurantaa tulisi keskittää maatalousvaltaisille osavaluma-alueille sekä lisätä maantieteellistä kattavuutta, seurantatiheyttä ja ottaa käyttöön uusia automatiikkaan perustuvia seurantamenetelmiä. Uusien tulosperusteisten ohjauskeinojen käyttöönotto vaatii myös toimenpiteiden vaikutusten seurannalta luotettavuutta ja kattavuutta.

Sisävesien seuraava tila-arvio arvio julkaistaan v. 2025.

Lausunnon valmisteluun ovat osallistuneet: yksikönjohtaja Anna-Stiina Heiskanen, ryhmäpäällikkö Milla Mäenpää-Engelbredt, ryhmäpäällikkö Pasi Valkama, ryhmäpäällikkö Vivi Fleming, kehittämispäällikkö Sanna-Riikka Saarela ja talous- ja rahoituspäällikkö Katja Paalanen.

Jakelu kaisa.iso-sipila@eduskunta.fi
Kopio kirjaamo@syke.fi

Suomen ympäristökeskus | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute
Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5 | **syke.fi**